

Sygn. akt I CSK 154/09

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 6 listopada 2009 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Jan Górowski (przewodniczący)

SSN Józef Frąckowiak

SSN Irena Gromska-Szuster (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Syndyka Masy Upadłości Huty O. S.A.

w O.

przeciwko Waldemarowi O., Dorocie O. i V. Spółce

z o.o. w W.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 6 listopada 2009 r.,

skargi kasacyjnej pozwanych od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 10 lipca 2008 r.,

- 1) **uchyla zaskarżony wyrok w stosunku do pozwanych Waldemara O. i Doroty O. i w tym zakresie przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego w stosunku do tych pozwanych.**
- 2) **oddala skargę kasacyjną w pozostałej części.**

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 10 lipca 2008 r. Sąd Apelacyjny oddalił apelację pozwanych od wyroku Sądu pierwszej instancji zasądającego solidarnie od Waldemara O., Doroty O. i V. spółki z.o.o. w W. na rzecz Syndyka Masy Upadłości Huty O. S.A. w O. kwotę 1 250 000 zł z ustawowymi odsetkami i kosztami procesu.

W sprawie ustalone zostało, że postanowieniem z dnia 5 lipca 2002 r. Sąd Rejonowy ogłosił upadłość Huty O. S.A. i w tym samym dniu Huta wpłaciła na rachunek spółki cywilnej Z.-S. kwotę 1 250 000 zł tytułem przedpłaty w związku z otrzymanymi fakturami za dostarczony złom. Pismem z dnia 8 sierpnia 2002 r. Syndyk Masy Upadłości Huty O. S.A. wezwał Z.-S. do zwrotu tej kwoty, co nie nastąpiło. Spółka zgłosiła w postępowaniu upadłościowym w dniu 19 września 2002 r. wierzytelności w łącznej kwocie 141 419.56 zł tytułem reszty należności za sprzedany złom. Z dniem 15 stycznia 2003 r. spółka cywilna Z.-S. Waldemar O., Dorota O. przekształciła się na podstawie art. 26 § 4 k.s.h w spółkę jawną Z.-S. O., która z dniem 15 września 2004 r. przekształciła się w V. spółkę z.o.o. w W.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd pierwszej instancji stwierdził, że w sprawie mają zastosowanie przepisy prawa upadłościowego z 1934 r., w tym art. 20, zgodnie z którym z dniem ogłoszenia upadłości upadły z mocy prawa traci zarząd oraz możliwość korzystania i rozporządzania majątkiem należącym do niego w dniu ogłoszenia upadłości. Za dzień ogłoszenia upadłości należy uznać dzień wydania postanowienia o ogłoszeniu upadłości poczynając od godziny zero, a zatem czynności rozporządzające upadłego podjęte w dniu 5 lipca 2002 r. naruszały art. 20 pr. upadł. i jako takie nie miały podstawy prawnej, co zdaniem Sądu Okręgowego oznacza, że kwota 1 250 000 zł otrzymana przez spółkę Z.-S. stanowiła korzyść majątkową uzyskaną bez podstawy prawnej, podlegającą zwrotowi zgodnie z art. 405 k.c. W ocenie Sądu pierwszej instancji do roszczenia strony powodowej nie ma zastosowania art. 24 pr. upadł., bowiem odnosi się on do czynności prawnych upadłego dokonanych po ogłoszeniu upadłości, a zapłata przez upadłą Hutę O. kwoty dochodzonej pozwem stanowiła czynność faktyczną a nie czynność prawną.

Sąd Apelacyjny nie podzielił powyższego stanowiska i stwierdził, że zapłata przez upadłego długu pieniężnego w wykonaniu zobowiązania wynikającego z umowy zawartej przed ogłoszeniem upadłości, jako czynność zmierzająca do ustania stosunku prawnego, jest czynnością prawną a nie czynnością faktyczną i ma do niej zastosowanie art. 24 pr. upadł., który stanowi podstawę prawną uwzględnienia powództwa. Uznał zatem, że mimo błędnego uzasadnienia wyrok Sądu pierwszej instancji odpowiada prawu. Nie podzielił też, podniesionego przez pozwanych O. w toku postępowania apelacyjnego, zarzutu wygaśnięcia zobowiązania na podstawie art. 574 k.s.h., z uwagi na upływ trzech lat od dnia przekształcenia spółki, stwierdzając, że dokonana przez pozwanych wykładnia tego przepisu nie jest trafna.

W skardze kasacyjnej opartej na obu podstawach pozwani w ramach podstawy procesowej zarzucili naruszenie art. 328 § 1 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. przez niewskazanie z jakich przyczyn Sąd Apelacyjny nie uwzględnił zarzutu wygaśnięcia zobowiązania pozwanych O. z mocy art. 574 k.s.h. oraz brak szczegółowej analizy orzecznictwa i literatury przy wykładni użytego w art. 24 pr. upadł. pojęcia „czynności prawne” w odniesieniu do zapłaty długu pieniężnego a także naruszenie art. 382 k.p.c. i art. 316 § 1 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. przez nieuwzględnienie ustaleń Sądu pierwszej instancji co do przekształceń spółki cywilnej i spółki jawnej w pozwaną spółkę z.o.o., istotnych dla wygaśnięcia zobowiązania pozwanych O. na podstawie art. 574 k.s.h.

W ramach zarzutów naruszenia prawa materialnego wskazali na naruszenie art. 24 pr. upadł. przez błędną wykładnię i przyjęcie, że spełnienie świadczenia pieniężnego w wykonaniu umowy wzajemnej jest czynnością prawną a nie jedynie czynnością faktyczną oraz naruszenie art. 574 k.s.h. przez nie zastosowanie go do odpowiedzialności pozwanych O.

Wnosili o zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie powództwa, ewentualnie uchylenie wyroku Sądu drugiej instancji i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania, przy uwzględnieniu w każdym wypadku wniosku o zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W pierwszej kolejności wymaga rozważenia zarzut naruszenia art. 24 pr. upadł., jako rzutujący na odpowiedzialność wszystkich pozwanych. Przepis ten stanowi, że czynności prawne upadłego, dotyczące majątku wchodzącego w skład masy upadłości, dokonane po ogłoszeniu upadłości, nie mają skutków prawnych w stosunku do masy, jednak kto wykonał zawartą z upadłym umowę, może domagać się zwrotu tego, czym masa się wzbogaciła. Taka regulacja jest konsekwencją przyjętych w art. 20 pr. upadł. skutków ogłoszenia upadłości t.j.: utraty przez upadłego z mocy prawa możliwości korzystania i rozporządzania majątkiem należącym do niego w dniu ogłoszenia upadłości oraz nabytym w toku postępowania. Jak przyjmuje się w literaturze i orzecznictwie (porównaj między innymi wyroki Sądu Najwyższego z 6 sierpnia 1998 r. I PKN 247/98, OSNP z 1999 r., z. 17, poz. 544 oraz z dnia 18 czerwca 2004 r. II CK 364/03 nie publ.) orzeczenie o ogłoszeniu upadłości wywołuje przewidziane prawem skutki w dniu ogłoszenia postanowienia od godziny 0:00, a zatem wszystkie czynności upadłego podjęte od początku dnia (od godziny 0:00), w którym ogłoszono upadłość, są pozbawione mocy w stosunku do masy, choćby miały miejsce przed faktycznym wydaniem postanowienia o upadłości. Zapłata przez upadłego świadczenia pieniężnego w dniu ogłoszenia upadłości podlega zatem ocenie na podstawie art. 24 w zw. z art. 20 pr. upadł.

Sądy obu instancji dokonały odmiennej wykładni użytego w art. 24 pr. upadł. pojęcia „czynność prawna”. Sąd pierwszej instancji uznał, że nie jest czynnością prawną zapłata przez upadłego świadczenia pieniężnego w wykonania zobowiązania z umowy wzajemnej zawartej przed ogłoszeniem upadłości, stwierdzając, iż jest to czynność faktyczna, natomiast Sąd Apelacyjny czynność tę uznał za czynność prawną. Stanowiska te odzwierciedlają istniejącą w orzecznictwie rozbieżność poglądów co do tego, czy zapłata świadczenia pieniężnego w wykonanie zobowiązania, jest czynnością faktyczną czy prawną. Wykładnia pojęcia „czynność prawna” użytego w art. 24 pr. upadł. ma istotne znaczenie także na gruncie obecnie obowiązującego art. 77 ust. 1 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz. U. Nr 60, poz. 535, ze zm.), również posługującego się tym pojęciem i stwierdzającego, że czynności

prawne upadłego dotyczące mienia wchodzącego w skład masy upadłości, wobec którego upadły utracił prawo zarządu, są nieważne.

Na gruncie powyższych przepisów brak szerszych wypowiedzi nauki jak również stanowiska Sądu Najwyższego co do tego, czy zapłata przez upadłego świadczenia pieniężnego w wykonaniu zobowiązania z umowy wzajemnej zawartej przed ogłoszeniem upadłości, jest czynnością prawną. Niektórzy przedstawiciele nauki powołują się w tym zakresie na stanowisko Sądu Najwyższego zajęte w uzasadnieniu uchwały z dnia 3 kwietnia 1992r. I PZP 19/92, dotyczącej wykładni art. 358¹ § 3 k.c. (OSNC z 1992 r. nr 9, poz. 166) stwierdzające, że spełnienie świadczenia przez zapłatę określonej sumy pieniężnej jest czynnością prawną, odmiennie niż przyjął Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 23 kwietnia 1976 r. III CRN 46/76 (OSP z 1977 r., nr 2, poz. 29), dotyczącym zwrotu pożyczki, w którym stwierdził, że wykonanie zobowiązania nie jest czynnością prawną.

Przedstawiając powyższe, rozbieżne stanowiska Sądu Najwyższego, trzeba podkreślić, że wyrażone one zostały na gruncie przepisów kodeksu cywilnego a nie prawa upadłościowego, co należy mieć na uwadze ze względu na specyfikę tego prawa wynikającą z jego funkcji i celów, która sprawia, że zawarte w nim przepisy powinny być interpretowane tak, by przede wszystkim chroniły interesy masy upadłości i wierzycieli upadłego.

Rozważając, czy spełnienie świadczenia pieniężnego w wykonaniu zobowiązania wzajemnego jest czynnością prawną w rozumieniu art. 24 pr. upadł. należy odwołać się do niemal powszechnie przyjmowanej w literaturze i orzecznictwie definicji czynności prawnej jako zdarzenia (stanu) faktycznego, w skład którego wchodzi przynajmniej jedno oświadczenie woli zmierzające do ustanowienia, zmiany lub zniesienia stosunku prawnego. Czynnością prawną jest więc świadome i celowe zachowanie określonej osoby zmierzające do osiągnięcia wskazanych wyżej skutków cywilnoprawnych. Jak słusznie stwierdził Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wskazanej wyżej uchwały z dnia 3 kwietnia 1992 r. I PZP 19/92, o spełnieniu świadczenia można mówić dopiero wtedy, gdy zostanie ono zaoferowane przez dłużnika i przyjęte przez wierzyciela. Niezależnie od tego w jakiej

formie następuje spełnienie świadczenia pieniężnego: przelewu na konto wierzyciela czy wręczenia określonej sumy pieniężnej, ze strony dłużnika ma ono na celu wykonanie zobowiązania i zwolnienie się z długu. Wierzyciel, przyjmując świadczenie na zaspokojenie określonej wierzytelności, powoduje, że wierzytelność ta gaśnie. Działania obu stron są zatem celowe- nakierowane na wykonanie zobowiązania i zniesienie łączącego je stosunku prawnego. Zawierają więc oświadczenia woli, które mogą być wyrażone przez każde zachowanie ujawniające wolę w sposób dostateczny (art. 60 k.c.). Z tych przyczyn spełnienie świadczenia pieniężnego w wykonaniu zobowiązania należy uznać za czynność prawną.

Tym samym spełnienie przez upadłego, po ogłoszeniu upadłości, świadczenia pieniężnego w wykonaniu zobowiązania wzajemnego zaciągniętego przed ogłoszeniem upadłości, jako czynność prawna, podlega działaniu art. 24 pr. upadł. i musi być uznane za bezskuteczne wobec masy upadłości. Taka wykładnia jest zgodna także z funkcją i celem tego przepisu, którym jest ubezskutecznienie wszelkich działań upadłego rozporządzających majątkiem stanowiącym masę upadłości, mogących masę tę zubożyć ze szkodą dla wierzycieli. Przyjęcie, że spełnienie świadczenia pieniężnego jest tylko czynnością faktyczną i usunięcie go spod regulacji art. 24 pr. upadł., w znacznym stopniu pozbawiłoby omawiany przepis sensu i celu.

Z tych przyczyn kasacyjny zarzut dokonania przez Sąd Apelacyjny błędnej wykładni art. 24 pr. upadł. jest nieuzasadniony, podobnie jak zarzut procesowy naruszenia art. 328 § 2 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. przez nie przeprowadzenie odpowiednio pogłębionych rozważań prawnych przy wykładni art. 24 pr. upadł. Ten ostatni zarzut jest także nieskuteczny, bowiem jedynie brak jakichkolwiek rozważań prawnych Sądu drugiej instancji mógłby uzasadniać zarzut naruszenia art. 328 § 2 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. Przeprowadzenie powierzchownej czy niepełnej analizy prawnej przy wykładni przepisu może być ewentualnie podnoszone w ramach zarzutu prawa materialnego: naruszenia tego przepisu przez błędną wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie.

Nie można natomiast odmówić słuszności zarzutom procesowym i materialnoprawnym odnoszącym się do podniesionej przez pozwanych O. w toku

postępowania apelacyjnego kwestii wygaśnięcia ich odpowiedzialności wobec upływu terminu z art. 574 k.s.h. W tym zakresie braki uzasadnienia Sądu Apelacyjnego są tak istotne, że nie pozwalają na ustalenie, dlaczego Sąd nie zastosował powyższego przepisu do odpowiedzialności pozwanych O. Lakoniczne stwierdzenie, iż „dokonana przez skarżących wykładnia tego przepisu nie jest trafna” niczego nie wyjaśnia, w szczególności tego, jaka wykładnia art. 574 k.s.h. jest według Sądu Apelacyjnego właściwa. Nie pozwala to na kasacyjną ocenę poprawności stanowiska tego Sądu w przedmiocie odmowy zastosowania wobec pozwanych O. art. 574 k.s.h., stanowiącego, że wspólnicy przekształconej spółki osobowej odpowiadają na dotychczasowych zasadach solidarnie ze spółką przekształconą za zobowiązania spółki powstałe przed dniem przekształcenia przez okres trzech lat, licząc od tego dnia.

W tej sytuacji można jedynie wskazać, że zgodnie z przeważającymi poglądami doktryny i stanowiskiem Sądu Najwyższego wyrażonym w wyroku z dnia 5 lutego 2009 r. I CSK 333/08 (nie publ.), które Sąd Najwyższy w obecnym składzie podziela, przepis art. 547 k.s.h. jest przepisem szczególnym, rozszerzającym krąg podmiotów odpowiedzialnych za długi przekształconej spółki osobowej powstałe przed przekształceniem, za które, gdyby przepisu tego nie było, odpowiadałaby jedynie spółka przekształcona, jako następcą prawny przekształconej spółki osobowej. Zgodnie z art. 574 k.s.h. za zobowiązania powstałe przed przekształceniem wspólnicy odpowiadają tak, jakby byli jeszcze wspólnikami spółki osobowej, ich odpowiedzialność jest solidarna ze spółką powstałą w wyniku przekształcenia i ma charakter subsydiarny, co jednak nie oznacza, że dopiero po przeprowadzeniu bezskutecznej egzekucji z majątku spółki, wierzyciel może żądać zasądzenia należności od wspólników: może on od razu wystąpić z żądaniem solidarnego zasądzenia należności od spółki i wspólników.

Omawiana odpowiedzialność wspólników na podstawie art. 574 k.s.h. jest ograniczona w czasie, bowiem trwa jedynie trzy lata od dnia przekształcenia. Powszechnie przyjmuje się, że jest to termin zawity, z którego upływem odpowiedzialność wspólników wygasa, co sąd uwzględnia z urzędu. Dopuszczalność i sposób podważenia skutków upływu terminów zawitych jest w doktrynie i orzecznictwie sporny.

Z uwagi na to, że Sąd Apelacyjny nie dokonał wykładni art. 574 k.s.h. i nie wyjaśnił, dlaczego przepis ten nie znajduje zastosowania do odpowiedzialności pozwanych O., mimo że z ustaleń Sądu Okręgowego wynika, iż w dniu 15 września 2004 r. doszło do przekształcenia spółki jawnej Z.-S. O. w spółkę z.o.o. V., a Sąd Apelacyjny orzekał w dniu 10 lipca 2008 r., a więc po upływie trzyletniego terminu przewidzianego w art. 574 k.s.h. – konieczne było uchylenie zaskarżonego wyroku w stosunku do pozwanych Waldemara O. i Doroty O. i przekazanie w tej części sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego (art. 398¹⁵ k.p.c. oraz art. 108 § 2 w zw. z art. 398²¹ k.p.c.).

W pozostałym zakresie skarga kasacyjna jako nieuzasadniona ze wskazanych w pierwszej części rozważań względów, podlegała oddaleniu na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.